

дозволяємо цього собі й заперечуємо їх появу в інших. Водночас емоції — це так само тканина розповіді опитаного. Емоційний компонент свідчить про наявність спогадів, справжніх переживань травмального досвіду.

5. Помилка звинувачення — це використання запитань, які містять обвинувальну позицію («Чому ти не звала на допомогу?», «Ти могла його відштовхнути в цей момент, що тобі завадило?»). Питання мотивів поведінки є вкрай складними. Уточнення того, що спонукало чи призвело до певних наслідків, слід вивчати дуже обережно. Часто навіть доросла людина не усвідомлює мотиви своїх дій, думок і почуттів, водночас дійсні мотиви можуть бути не такими, якими вони здаються людині [1]. Натомість дитині складніше усвідомити мотиви своєї поведінки.

6. Помилка недопустимого знання — це використання опитувачем інформації, яку він отримав раніше (до початку опитування або допиту). Практика свідчить, що навідні запитання є найбільш руйнівною помилкою для отримання якісного доказу — показань дитини. Водночас п. 6. ст. 352 КПК України забороняє використання навідних запитань під час допиту [2].

На погляд автора, правильною буде позиція, коли опитувач приступає до опитування в позиції табула раса (з латин. *Tabula rasa* — вискоблена (чиста) дошка). У такому випадку він має «плести тканину допиту», використовуючи виключно інформацію, отриману від дитини тут і зараз. Якщо слідчий вже допитував дитину або має

інформацію про розвиток подій із матеріалів кримінального провадження, то він нібито утримує у своїх руках декілька ниток, що не складно переплутати. Коли психолог (інший опитувач) не знайомий з обставинами подій, він має у руках лише одну нитку, якою він рухається за розповіддю дитини. Незнання — це шлях запобігання появи навідних запитань.

Автор вважає, що фахівці, які під час виконання своїх професійних обов'язків беруть участь в опитуваннях/допитах дітей, повинні проходити обов'язкову спеціальну підготовку для опанування навичок цього процесу. В Україні має існувати загальна методика опитування дітей, рекомендована законодавцем, що міститиме детальну поетапну інструкцію з описом умов проведення, можливих помилок, ризиків, прикладів опитування тощо. У подальшому таку методику можна покласти в основу окремих інструкцій для органів дізнання, суду, слідства, виконавчих органів, органів опіки та піклування, інших фахівців, яких задіюють в опитуваннях та допитах неповнолітніх.

Список використаних джерел

1. Фромм Э. Бегство от свободы. Москва : Академический проект, 2008. 256 с.
2. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13.04.2012 р. № 4651-VI (зі змін. та допов.) // Відомості Верховної Ради України (ВВР). 2013. № 9—10, 11—12, 13. Ст. 88. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17> (дата звернення: 24.02.2021).

Р. О. Заверико,

аспірантка Інституту економіки та права Класичного приватного університету, м. Запоріжжя, Україна,
e-mail: zaverikoruslana@gmail.com

СУЧАСНІ МОЖЛИВОСТІ ВИЗНАЧЕННЯ ВІКУ ДОКУМЕНТА

Анотація. Описано методи, що існують, встановлення часу виконання записів та інших реквізитів документа, одночасності або різночасності виконання окремих частин (реквізитів) документів.

Ключові слова: реквізити документа, давність виконання документа, абсолютний вік документа, відносна давність виконання реквізитів документа, методи.

Abstract. The article describes the existing methods of setting the execution time of records and other details of the document, the simultaneity or diversity of execution of individual parts (details) of documents.

Keywords: details of the document, prescription of execution of the document, absolute age of the document, relative prescription of execution of requisites of the document, methods.

Аннотация. Описаны существующие методы установления времени выполнения записей и других реквизитов документа, одновременности или разновременности выполнения отдельных частей (реквизитов) документов.

Ключевые слова: реквизиты документа, давность исполнения документа, абсолютный возраст документа, относительная давность выполнения реквизитов документа, методы.

Розслідування багатьох видів злочинів (особливо господарських і посадових) часто стикається з необхідністю

встановлення часу виготовлення певного документа. Завдання встановлення давності виконання документа або його фрагментів може бути вирішено шляхом визначення їхнього абсолютного віку або відносної давності виконання текстів, підписів, відбитків печаток та інших фрагментів документа.

Нині універсальна методика визначення абсолютного віку документа відсутня. Переважно експертне рішення цього питання залежить від характеру власне документа (рукописний, виготовлений за допомогою знакодрукуювальних апаратів, друкарський тощо), використаних для його виготовлення матеріалів (папір, засоби друку, барвники для нанесення тексту або реквізитів — відбитків печаток, штампів та ін.) та умов зберігання документа.

Визначаючи абсолютний вік документа, встановлюють час його виготовлення (складання). Рішення завдання з визначення абсолютної давності виготовлення документа засновано на розгляді документа як системи ознак, що виокремлюють певний період часу. Ці ознаки можуть виявитися у специфіці змісту документа і його окремих реквізитах, структурно-розмірних характеристиках штрихів від письмового приладу, тимчасових змінах матеріалів письма у певний період, особливостях складу і властивостях матеріалів письма.

Знання закономірностей зміни властивостей технічних засобів і письмових приладів у процесі їхньої експлуатації, а також закономірностей зміни складу і властивостей матеріалів документів у процесі експлуатації і природного старіння служить науковою основою для визначення віку реквізитів документа.

Під час дослідження реквізитів документа необхідно проаналізувати їхній зміст з метою виявлення невідповідності. Наприклад, якщо у відбитку кутового штампу або на бланку документа, виготовленого у друкарський спосіб, позначено пізнішу дату, ніж зазначено у тексті, то можна зробити висновок про те, що текст виконано у пізніші терміни (не раніше, ніж виготовлено штамп або бланк).

Давність виконання відбитків друкованих форм встановлюють шляхом порівняння досліджуваного реквізиту зі зразками — аналогічними реквізитами в документах, виконаних із використанням того самого технічного засобу (тієї самої друкарської машини, печатки, штампу) у період, що перевіряється часовою частотою (рік, місяць, день).

Давність виконання тексту документа на принтері персонального комп'ютера можливо встановити шляхом його порівняльного дослідження з вільними зразками — документами, в яких є тексти, надруковані на тому самому принтері, на повний період часу, що перевірявся. Як свідчить аналіз експертної практики, найбільш успішно вдається встановити давність виконання тексту на лазерному принтері. Для цього вивчають ознаки картриджа, які відображаються в тексті у вигляді точок і плям, розташованих по вертикалі на однаковій відстані одна від одної, специфіці розподілу тонера в штрихах знаків тексту.

Дедалі частіше об'єктами експертизи стають документи, досліджуючи які експерти виявляють факт агресивного впливу на документ (термічного, хімічного, світлового) з метою надання вигляду постарілого документа й утруднити встановлення давності виконання його реквізитів. До ознак термічного впливу на документ, виготовлений в електрофотографічний спосіб, можна віднести розтікання тонера поверхнею паперу, нечітке відображення країв знаків, у штрихах можна спостерігати вплавлені в тонер різні сторонні включення (наприклад, текстильні волокна, що не мають відношення до паперу документа).

Розроблена наприкінці 1990-х років і до сьогодні успішно застосовувана методика визначення давності виконання штрихів пастами для кулькових ручок на основі вивчення процесу природного старіння штрихів в умовах зберігання штрихів за температури, близької до кімнатної, без доступу світла. У процесі дослідження штрихів паст для кулькових ручок було встановлено, що розчинники типу фенілгліколя можуть утримуватися в штрихах за кімнатної температури до 10 років і більше (залежно від композиції пасти і структурно-розмірних характеристик штрихів). Для аналізу складу летких компонентів у штрихах паст для кулькових ручок використовують метод хромато-масс-спектрометрії. Надалі основні положення методики встановлення давності виконання штрихів пастами для кулькових ручок були поширені на відбитки печатки

(виконані штемпельною фарбою) і тексти (виконані чорнилом для струминного способу друку).

Вік досліджуваних штрихів оцінюють шляхом порівняння характеристик відносного змісту в них розчинника з аналогічними характеристиками штрихів-моделей, давність виконання яких збігається (з точністю до дня, місяця, року) із датою, яку перевіряють. За мінімального й максимального значень віку штрихів-моделей, що характеризують такі самі значення відносного змісту розчинника, що й досліджувані, встановлюють межі часового інтервалу, до якого належить фактичний час виконання досліджуваних штрихів. Протяжність часового інтервалу в кожному конкретному випадку залежить від композиції барвника в досліджуваних штрихах, обсягу штрихів, кількості речовини в штрихах, наявності та якості порівняльних матеріалів.

Для встановлення давності виконання рукописних текстів також використовують методику визначення компонентного складу матеріалів письма у штрихах досліджуваних рукописних текстів і зіставлення отриманих даних із систематизованими відомостями про рецептури вітчизняних паст для кулькових ручок, чорнил для пір'яних ручок і фломастерів та періоди часу, протягом яких здійснювали промисловий випуск паст і чорнил за цими рецептурами. Така методика дає змогу встановлювати, наприклад, що документ складено у пізніший час, ніж це зазначено в його тексті.

Для визначення давності виготовлення документів використовують також метод застосування йодовмісних реагентів. Між віком штрихів, виконаних чорнилами, й інтенсивністю їхнього забарвлення під впливом йодовмісних реагентів існує певна залежність: чим більше вік штрихів, тим менш інтенсивно вони фарбуються, і навпаки. На зміну забарвлення чорнильних штрихів під впливом йодовмісних реагентів впливають компоненти, що містять чорнила, а також продукт взаємодії реагенту та барвника чорнила.

Методика визначення віку чорнильних штрихів шляхом їхньої обробки йодовмісними реагентами містить такі послідовні операції. Спочатку визначають вид (марку) чорнила, використаних для виконання тексту документа. Потім наносять на папір досліджуваного документа контрольний штрих чорнилом, вид (марка) яких відповідає аналізованим чорнилам. Контроль на штрих наносять поруч з досліджуваним штрихом для того, щоб можна було водночас обробити реактивом порівнювані штрихи, а також для полегшення процесу спостереження за зміною їх забарвлення. Приблизно за годину після нанесення контрольного штриха його досліджуваний штрих обробляють за можливості рівномірно реактивом хлормагній-йод, використовуючи м'який пензлик. Далі фіксують зміни забарвлення штрихів і порівнюють їх з даними таблиці, в якій для кожного виду чорнила зазначено, якого віку штрихів (у межах одного року з моменту їх нанесення на папір) відповідає певна зміна забарвлення під дією йодовмісних реагентів.

Можливості вирішення завдань щодо визначення давності виконання документів переважно залежать від

якості підготовки матеріалів для експертизи. Аналіз експертної практики свідчить, що однією з причин неможливості встановити час виконання реквізитів — відбитків друкованих форм є неподання відповідних порівняльних матеріалів або подання не в повному обсязі.

Добираючи методи дослідження, необхідно передбачити, що рекомендовані в кожному випадку методи повинні відповідати таким вимогам: бути найбільш

ефективними і сумісними з іншими методами; бажано, щоб результати дослідження можна було відтворити тим самим методом й іншими методами; потрібно прагнути до мінімальної зміни первісного вигляду та стану досліджуваних штрихів.

Звичайно, вирішення завдання зі встановлення абсолютної давності документів здебільшого має носити комплексний характер.

М. В. Зарубіна,

завідувач сектору ННЦ «ІСІ ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса», м. Харків, Україна,

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-5855-3295>, e-mail: 17171785@ukr.net

І. В. Сич,

кандидат фармацевтичних наук, завідувач сектору ННЦ «ІСІ ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса», м. Харків, Україна,

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1689-8260>, e-mail: sychigor@hniise.gov.ua

О. В. Бевз,

кандидат фармацевтичних наук, асистент кафедри медичної хімії Національного фармацевтичного університету, м. Харків, Україна,

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7695-3612>, e-mail: Bevz.helen@gmail.com

ПРОБЛЕМИ ЕКСПЕРТНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ НАСІННЯ ХАРЧОВОГО (КОНДИТЕРСЬКОГО) МАКУ ЯК ДЖЕРЕЛА НАРКОТИЧНИХ ЗАСОБІВ

Анотація. Розглянуто проблему використання насіння маку харчового (кондитерського) як джерела наркотичних засобів, який дедалі частіше стає предметом вчинення злочинів, пов'язаних із незаконним обігом наркотиків, а також проблемні питання й особливості криміналістичного дослідження насіння маку та продуктів, що можуть бути із нього отримані.

Ключові слова: насіння маку, експертиза харчового маку, мак харчовий, криміналістичне дослідження маку харчового.

Abstract. Issues of using (confectionery) poppy seeds as a source of drugs that is increasingly becoming the subject of crimes related to drug trafficking, as well as issues and features of forensic examination of poppy seeds and products derived from.

Keywords: poppy seeds, forensic examination of food poppy, food poppy, forensic examination of food poppy.

Аннотация. Рассмотрена проблема использования семян мака пищевого (кондитерского) как источника наркотических средств, который всё чаще становится предметом совершения преступлений, связанных с незаконным оборотом наркотиков, а также проблемные вопросы и особенности криминалистического исследования семян мака и продуктов, которые могут быть из него получены.

Ключевые слова: семена мака, экспертиза пищевого мака, мак пищевой, криминалистическое исследование мака пищевого.

Останнім часом об'єктами експертизи наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів дедалі частіше стає насіння маку харчового (кондитерського) та отримані із нього наркотичні засоби або продукти його переробки. Використання насіння маку харчового (кондитерського), зокрема домішок макової соломи або опію, що можуть перебувати у його складі, є значною проблемою. Це пов'язано не лише з його доступністю

та порівняною дешевизною (середня ринкова вартість за 0,5 кг — 150 грн), а й відсутністю чітких засобів контролю. Так, станом на 2021 рік, насіння маку, що потрапляє до оптової та роздрібною торгівлі, з боку держави не контролюється. Це дає змогу виробникам і фасувальникам самостійно запаковувати насіння маку, призначене для використання як харчовий продукт, але з умістом достатньої кількості наркотично-активних домішок, для зловживання. Водночас відповідно до ДСТУ 7696:2015 «Мак олійний. Загальні технічні вимоги» [1] уміст смітєвих домішок (частин коробочок, залишків стебел, листя тощо) не повинен перевищувати 3 %. Однак, як свідчить експертна практика ННЦ «ІСІ ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса», у зразках, що надходили на дослідження, цей показник значно перевищує нормований, що дає змогу наркозалежним групам населення отримувати з 500 г насіння маку з наявними домішками 2—3 дози наркотичного засобу. Отже, насіння маку на території України як наркотичний засіб не контролюється, оскільки (відповідно до Єдиної конвенції ООН [4], Постанови Кабінету Міністрів України від 06.05.2000 р. № 770 «Про затвердження переліку наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів» [3]) до наркотичних засобів не належить. Така колізія, на нашу думку, потребує вирішення з боку уряду України в частинах:

- перегляду відповідного стандарту (ДСТУ) щодо цього виду харчової продукції та методів контролю якості (посиленням вимог до відсутності наркотично-активних домішок), що дасть змогу виключити обіг насіння маку, який містить домішки макової соломи й опію, та заборонити його використанню наркозалежним населенням України;
- забезпечення обов'язкової сертифікації продукції (насіння маку), який ввозять на територію України, з обов'язковим визначенням параметрів відсутності домішок макової соломи, опію та опійних алкалоїдів.